

Nr 47

Utbildningsutskottets betänkande i anledning av motioner angående undervisning av dövblinda m. fl.

Motionerna

I motionen 1972: 495 av fröken Andersson i Stockholm (c) och herr Mattsson i Lane-Herrestad (c) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om planering och åtgärder för att tillgodose behovet av undervisning av sådana utvecklingsstörda barn och ungdomar på träningsnivån som är utsatta för grava syn- och/eller hörselskador.

I motionen 1972: 1085 av fröken Andersson i Stockholm m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att frågan om de dövblindas behov av och möjligheter till utbildning snarast utreds och att förslag till åtgärder därefter föreläggs riksdagen.

Särskolan

Enligt den nya lagen (1967: 940, ändrad senast 1971: 639) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda skall undervisning av psykiskt utvecklingsstörda meddelas i särskola, som kan vara förskola, skola för grundundervisning, träningskola eller yrkesskola. För utvecklingsstörda med anpassningssvårigheter eller vissa komplicerande fysiska handikapp skall meddelas specialundervisning i särskola eller undervisning i specialsärskola. Huvudmännen är skyldiga att i hemmet eller på en vårdinrättning anordna s. k. särskild undervisning av utvecklingsstörda, som på grund av rörelsehinder, sjukdom e. d. inte kan delta i särskolans vanliga arbete.

För vård av psykiskt utvecklingsstörda skall enligt den nya lagen finnas vårdhem, specialvårdhem, specialistsjukhus, daghem för barn och sysselsättningshem.

Statsbidrag utgår till landsting och kommun som inte tillhör landsting samt – om särskilda skäl föreligger – till enskilda, föreningar och stiftelser med 95 procent av lönekostnaderna för rektorer och lärare vid särskolan. Bidragsbestämmelserna återfinns i kungörelsen (1968: 350) angående statsbidrag till omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda (ändrad senast 1970: 262).

Specialskolan

Sedan läsåret 1970/71 är grundskolan helt införd i den tioåriga skolan för syn-, hörsel- eller talskadade barn, vilken enligt statsmakternas beslut 1965 (prop. 1965:70, SU 1965:101, rskr 1965:275) ersätter de förutvarande blind- och dövskolorna, Skolformen benämns specialskolan. Verksamheten regleras genom specialskolstadgan den 3 juni 1965 (nr 478, senast ändrad 1971:346).

Synskadade elever undervisas inom specialskolan vid två skolenheter, belägna i Solna (Tomtebodaskolan) och i Örebro (Ekeskolan). Hörselskadade elever undervisas vid sex skolenheter, belägna i Stockholm (Manillaskolan), Lund (Östervångsskolan), Gnesta (Åsbackaskolan), Vänersborg (Vänerskolan), Örebro (Birgittaskolan) och Härnösand (Kristinaskolan). Vid Hällsboskolan i Sigtuna undervisas barn med grava talskador samt hörselskadade barn med beteendestörningar och vissa andra komplikationer. Skolor för vuxna synskadade finns i Kristinehamn (Landaskolan) och Växjö (Värendskolan). Anpassningskurser för vuxna synskadade anordnas i Skellefteå.

Gymnasial utbildning för gravt hörselskadade är anordnad i Örebro sedan hösten 1967. I Solna pågår försöksverksamhet med gymnasieskola för svårt rörelsehindrade och andra svårt handikappade.

Remissyttrandena

Utskottet har inhämtat yttranden över motionerna från skolöverstyrelsen, socialstyrelsen och Svenska landstingsförbundet.

M o t i o n e n 1972:495

Skolöverstyrelsen (SÖ) tillstyrker motionärernas förslag och har därvid förutsatt att det kommer att uppdras åt ämbetsverket att genomföra planeringen i samarbete med andra berörda myndigheter. Av remissyttrandet framgår att SÖ under uppbyggnaden av träningskolan mött de av motionärerna påtalade problemen som sammanhänger med den ifrågasatt handikappgruppens behov av speciellt tillrättalagda pedagogiska metoder.

Den undervisning som ges vid de i motionen berörda skolorna (Ekeskolan och Åsbackaskolan) är inte tillrättalagd för de svårast dubbelhandikappade träningskolelevernas behov, varför sådana elever inte kunnat tas emot vid dessa skolor. Om de intagits för observation och diagnos har de återhänvisats till det egna landstingets särskola. I flera fall har det inte ens ifrågasatts att en förflyttning skulle ske, då adekvata pedagogiska möjligheter för dessa elever hittills inte kunnat erbjudas varken inom döv- eller blindundervisningens ram eller inom särskolans.

SÖ, som uppmärksammat att här föreligger hittills olösta pedagogiska problem, har i petita begärt och genom riksdagsbeslut tilldelats en reselärartjänst, fr. o. m. läsåret 1972/73 knuten till Ekeskolans. Reseläraren beräknas få till första uppgift att i samarbete med omsorgsstyrelsernas vårdchefer spåra upp psykiskt utvecklingsstörda elever med tilläggs-handikapp på synens och hörselns område och vara särskolcheferna behjälplig att lägga upp en rad individuella första träningsprogram för dessa elever, som alltså tills vidare beräknas få sina behov av pedagogiska omsorger tillgodosedda inom särskolans träningskola och dess särskilda undervisning.

Elevgruppens omfattning är inte helt klarlagd. Inom socialstyrelsen har en viss kartläggning skett genom en enkät, genomförd av socialstyrelsen 20.11.1970 till samtliga vårdchefer och särskolchefer samt Ekeskolans och Åsbackaskolans styrelse. (SÖ hänvisar i detta sammanhang till socialstyrelsens yttrande över motionen 1972:495). Bl. a. mot bakgrunden av de uppgifter som därvid framkommit kommer SÖ att i petita för 1973/74 begära ytterligare reselärartjänster för här avsedda ändamål.

Det är vidare tänkbart att erfarenheterna av den nu planerade pedagogiska verksamheten bland dessa svårt dubbelhandikappade elever kommer att påvisa behovet av viss speciell utbyggnad av nu befintliga skolorganisatoriska möjligheter.

SÖ finner det inte för sin del önskvärt med en utbyggnad av riksskolorna i Örebro och Gnesta (Eke- och Åsbackaskolorna). Hittills gjorda erfarenheter av adekvata metoder för kommunikation med och pedagogisk utveckling av dessa elever är visserligen begränsade men de pekar inte i riktning mot lämpligheten av lösningar på riksplånet för elevgruppen.

Den planering av åtgärder för gruppen, som är behövlig, synes SÖ ligga helt i linje med sådan planering för minoritetsgruppers behov, som vid behov utförs av verket, varvid samråd sker med socialstyrelsen när svårt handikappade elever avses.

Svenska landstingsförbundet upplyser att det inom förbundets regionvårdskommitté för närvarande pågår en utredning rörande regionverksamhet för särskolelever. Då utredningen skall behandla även frågan om undervisningen av blinda och döva barn på träningskolenivå anser förbundet att några åtgärder nu inte bör vidtas i anledning av motionsyrkandet utan att resultatet av utredningens arbete bör avvaktas.

Socialstyrelsen däremot delar motionärernas uppfattning att det föreligger ett utredningsbehov men anser att arbetet bör få en vidare omfattning än motionärerna förutsatt. Styrelsen har anfört bl. a. följande.

Socialstyrelsen har som tillsynsmyndighet över omsorgerna om vissa psykiskt utvecklingsstörda under de senaste åren särskilt uppmärksammat de flerhandikappade utvecklingsstördas problematik. Vad de syn- och/eller hörselskadade utvecklingsstörda beträffar har socialstyrelsen i april 1971 genomfört en riksomfattande enkät för att skaffa sig upplysning om antal och levnadsförhållanden för dessa "tillägghandikappade".

Endast sådana personer togs med i undersökningen som hade så grav syn- resp. hörselnedsättning att den inte kunde korrigeras med tekniska hjälpmedel. Enligt denna definition var dessa personer *i praktiken* blinda resp. döva. Följande data ger information om storleksordningen av den av motionen berörda personkretsen. Det är tydligen de ca 120 barn och ungdomar i tabellens sista rad som motionärerna åsyftar.

Enligt omsorgslagen skolpliktiga utvecklingsstörda syn- och/eller hörselskadade 1971.

	Synskadade	Hörselskadade	Syn- och hörselskadade
Yrkesskolpliktiga (17–21 år)	138	44	11
Särskolpliktiga (7–16 år)	261	123	39
Summa	399	167	50
Därav ej i särskola eller motsvarande dagverksamhet	89	13	17

I detta sammanhang borde dessutom beaktas förskolebarnen i åldern 4–6 år, som givetvis inte är skolpliktiga men har rätt att få förskoleutbildning enligt omsorgslagen. Deras antal per handikappkategori framgår av tabell 2. Tabellen redovisar även antalet barn utan schemalagd dagverksamhet, även annan än förskola.

Syn- och/eller hörselskadade utvecklingsstörda förskolebarn 1971.

	Synskadade	Hörselskadade	Syn- och hörselskadade
Förskolebarn (4–6 år)	64	28	19
Därav utan regelbunden/schemalagd dagverksamhet	19	5	5

En systematisk undervisning för dessa barn och ungdomar förutsätter inte enbart tillgång på specialutbildade lärare, ändamålsenliga lokaler och adekvata undervisningsmaterial. I planeringen måste samtidigt hänsyn tas till en rad medicinska, psykologiska och sociala aspekter framför allt i fråga om boendet.

De organisatoriska och innehållsmässiga frågorna är sålunda ganska komplicerade varför socialstyrelsen finner att skäl föreligger till att en utredning kommer till stånd som även måste omfatta uppspårning, hemundervisning, förskoleundervisning, samordning med övriga syn- och/eller hörselskadade barn utöver frågan om träningskoleundervisning.

Motionen 1972:1085

Svenska landstingsförbundet avstyrker motionsyrkandet då utbildningsfrågan för flertalet dövblinda måste lösas från fall till fall. *Skolöverstyrelsen* däremot finner en översyn av den dövblinda gruppens utbildningsmöjligheter befogad och *socialstyrelsen* anser att en eventuell utredning bör omfatta det totala behovet av hjälpåtgärder.

Skolöverstyrelsen anför bl. a. följande.

Dövblinda skolpliktiga elever undervisas vid Ekeskolan i Örebro och vissa lärare vid denna skola ges en s. k. skraddarsydd utbildning för både blindundervisning och dövundervisning för att ta hand om dessa svårt dubbelhandikappade elevers mycket komplicerade metodiska och pedagogiska problem i inlärningssituationen. Under den tid som Ekeskolan varit i verksamhet (alltsedan lå 1965/66) har sammanlagt nio dövblinda elever fått sin undervisning vid skolan. Nio dövblinda barn i åldern 5–7 år är f. n. intagna i Ekeskolans förskola för observation. Genom förskolkonsulenternas uppspårande verksamhet är ytterligare 17 dövblinda småbarn i åldrarna 1–5 år kända för skolans ledning. En elev har under ovan angivna period överflyttats till vårdhem på hemorten och en elev har efter avslutad utbildning återgått till hemmet och är konstnärligt verksam i av målsman driven rörelse.

Utöver dövblinda barn och ungdomar finns ett antal dövblinda vuxna. Inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen och den därtill knutna uppsökande verksamheten har ett antal vuxna med dubbelhandikapp uppdagats. Dessa kan inom SÖ:s arbetsmarknadsutbildning numera få en adekvat utbildning i första hand av grundläggande slag (anpassningsutbildning m. m.). Denna meddelas vid arbetsmarknadscentret i Uppsala där innevarande är fyra dövblinda elever utbildas. Två av dessa kommer att inom kort, efter avslutad utbildning, övergå till verksamhet i skyddad verkstad. Två nya elever kommer att påbörja utbildning vid centret instundande hösttermin.

I en tid av utveckling på skolans område då allt fler ungdomar beräknas kunna få tillgång till gymnasial utbildning, i vilken också den tidigare yrkesutbildningen numera ingår, kan den lilla dövblinda gruppens behov av motsvarande möjligheter endast i mycket begränsad omfattning f. n. tillgodoses. Det syns befogat att göra en översyn över denna grupps utbildningsmöjligheter, såväl hur nu befintliga resurser utnyttjas som hur dessa skulle kunna förstärkas och kompletteras framför allt då det gäller tillgång till frivillig utbildning av lämpligt slag. SÖ har vid åtskilliga tillfällen inom ramen för sina utredningsresurser genomfört sådant översynsarbete som sedan följts av förslag i SÖ:s *petita*. Som exempel kan nämnas utredning angående hörselpedagogiska centra, utredning angäen-

de barn med Spielmeyer-Vogts sjukdom etc. SÖ delar motionärernas uppfattning om behovet av ett motsvarande utredningsarbete rörande de dövblinda elevernas utbildning. Utredningen, som i hög grad blir en fråga om inventering och kartläggning av det kvantitativa och kvalitativa utbildningsbehovet, synes lämpligen kunna uppdras åt SÖ. Skälet till att SÖ ej tidigare utfört denna hänför sig till dels bristande resurser för uppgiften dels avvaktande av erfarenheter av pågående utbildning av dövblinda inom såväl barn- och ungdomsskola som vuxenutbildning.

Socialstyrelsen påpekar att en relativt stor del av de dövblinda har en viss synrest eller hörselrest. För dessa torde det finnas goda förutsättningar att anpassas till någon form av arbete påpekar styrelsen och anför vidare.

Socialstyrelsen har i olika sammanhang framhållit nödvändigheten av större insatser för de multihandikappade vars situation framförallt i vuxenstadiet är långt ifrån tillfredsställande.

Den kartläggning som gjorts av gruppen multihandikappade ger också en belysning av de problem som återstår att lösa för att på ett tillfredsställande sätt kunna förbättra denna handikappgrupps situation. Vad som ännu saknas är en plan över de resurser som måste tillgodoses för att kunna anpassa och utbilda de dövblinda till eget boende och arbete med hänsyn till utbildningsresurserna. Denna uppgift bör enligt styrelsens mening bli föremål för en särskild utredning vilken bör omfatta aspekter utöver gymnasial utbildning och vuxenundervisning. Styrelsen vill framhålla betydelsen av att utredningen uppmärksammar den grupp dövblinda som är studiebegåvade. Efter avslutade studier finns nämligen i dag mycket få möjligheter att kunna erbjuda dessa ett arbete som i någon mån ansluter till utbildningsnivån. En annan viktig fråga är de behov av hjälpmedel som uppstår i samband med studier, boende, resor och arbete. Därtill kommer det enskilda behovet av övrig service för att klara ett eget boende och arbete.

Det är alltså en rad problem som samtidigt måste lösas för att ernå önskat resultat vid rehabilitering av dövblinda. En eventuell utredning bör således omfatta det totala behovet av hjälpåtgärder. En särskild arbetsgrupp – styrelsen för vårdartjänst – planerar för närvarande gymnasial riksskola för gruppen svårt rörelsehindrade elever och har därvid till uppgift att tillgodose även behovet av boende samt medicinsk och social service av olika slag. En liknande planeringsgrupp borde övervägas för dövblinda och andra multihandikappade ungdomar.

Utskottet

Yrkandena i de två ifrågavarande motionerna 1972:495 och 1972:1085 syftar båda till ytterligare insatser från samhällets sida för att underlätta situationen för dem som är döva och/eller blinda.

I den sistnämnda motionen yrkas att riksdagen hos Kungl. Maj: t skall begära att frågan om de dövblindas behov av och möjligheter till

utbildning snarast utreds och att förslag till åtgärder därefter föreläggs riksdagen. Motionärerna anser att de nuvarande utbildningsmöjligheterna är bristfälliga och att förbättringar i första hand påfordras i fråga om yrkesutbildning för vuxna och utbildning på gymnasiestadiet för ungdom.

Den andra motionen behandlar den speciella problemsituationen för en kategori psykiskt utvecklingsstörda som tillika är blinda, döva eller dövblinda. Med anledning av detta motionsyrkande vill utskottet först erinra om att särskolans verksamhet kraftigt har utökats sedan den nya lagstiftningen angående omsorger om psykiskt utvecklingsstörda trädde i kraft den 1 juli 1968. Elevantalet har stigit från ca 6 000 höstterminen 1967 till ca 13 000 höstterminen 1971. Utbyggnaden av huvudmännens insatser, särskilt beträffande träningsskolan, har fått stor betydelse för barn och ungdomar som inte kan följa undervisningen i grundsärskolan men som kan delta i andra former av undervisning och träning i det dagliga livets aktiviteter. Också yrkesundervisningen inom särskolan har byggts ut. För innevarande budgetår har anvisats ett belopp av 89 milj. kr. till bidrag till driften av särskolor. För bidrag till nyinrättade tjänster m. m. inom särskolan har därvid beräknats 5,2 milj. kr. Särskolans träningsskola omfattar tio årskurser och är avsedd för elever som ej kan följa undervisningen i särskolans skola för grundundervisning. Det i den ifrågavarande motionen 1972: 495 framförda motionsyrkandet har avseende på barn som är så psykiskt utvecklingsstörda att de är att hänföra till särskolans träningsskola och som dessutom har grava tilläggshandikapp i form av syn- eller hörselskada eller en kombination av båda dessa skador. Motionärerna anser att undervisningsresurserna för denna elevgrupp är otillräckliga och framför yrkande om fortsatta åtgärder – planering och genomförande – för att det av dem konstaterade ytterligare behovet av resurser för undervisning av gravt psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar med grav syn- och/eller hörselskada skall bli tillgodosett.

Målsättningen för samhällets handikappomsorg är att så långt det är möjligt göra de handikappade oberoende av sitt handikapp och underlätta för dem att leva med i samhället. Åtgärderna för handikappade sätts in på en rad områden. De ökade insatser som från samhällets sida gjorts under den senaste tioårsperioden i syfte att skapa mera likvärdiga ekonomiska, sociala och kulturella villkor för de handikappade har till en betydande del gällt utbildningsmöjligheter. Genom de ifrågavarande två motionerna 1972: 495 och 1972: 1085 har nu för riksdagen aktualiserats utbildningsmöjligheterna för dövblinda samt för psykiskt utvecklingsstörda på träningsskolnivå som tillika är dövblinda eller som har tilläggshandikapp i form av dövhet eller blindhet.

Som framgår av skolöverstyrelsens och socialstyrelsens remissyttranden är de båda myndigheterna ense med motionärerna om att utbildningsmöjligheterna för de i motionerna avsedda handikappgrupperna bör ses över. Socialstyrelsen menar att utredningsarbetet inte bör avse endast utbildningsproblemen och frågorna däromkring utan att arbetet bör ha ett vidare syfte och även avse det mera totala behovet av hjälpåtgärder.

Utskottet är för sin del inte berett förorda att riksdagen i anledning av de nu ifrågasvarande motionsyrkandena skall uttala sig beträffande de mer vittomfattande utredningsarbeten som socialstyrelsen synes åsyfta med sina remissyttranden. Däremot anser utskottet det angeläget att riksdagen ger Kungl. Maj: t till känna uppfattningen att skolöverstyrelsen så snart som möjligt bör påbörja det i motionen 1972: 1085 föreslagna utredningsarbetet rörande de dövblindas utbildning och att det bör uppdras åt skolöverstyrelsen att i samarbete med andra berörda myndigheter kartlägga och föreslå de åtgärder som fordras för att undervisningsbehovet för de i motionen 1972: 495 behandlade utvecklingsstörda barnens behov skall bli tillgodosett.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj: t till känna vad utskottet i anledning av motionerna 1972: 495 och 1972: 1085 anförts angående utbildning av dövblinda m. fl.

Stockholm den 14 november 1972

På utbildningsutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Alemyr (s), Larsson i Staffanstorp (c), Richardson (fp), Jönsson i Arlöf (s), Wiklund i Härnösand (s), Elmstedt (c), fru Gradin (s), herr Johansson i Skärstad (c), fru Dahl (s), fru Sundberg (m), herrar Sundgren (s), Svensson i Kungälv (s), Jonsson i Alingsås (fp), Strindberg (m) och fru Nordlander (vpk).